

Ks. prof. dr hab. Edward Sienkiewicz
Wydział Teologiczny
Uniwersytetu Szczecińskiego

Ocena dorobku naukowego i książki profesorskiej pt. „Teologia państwa w pismach Josepha Ratzingera (Benedykta XVI)” w postępowaniu o nadanie tytułu naukowego profesora nauk teologicznych ks. dr. hab. Januszowi Szulistowi, prof. UMK

1. Życiorys naukowy i działalność dydaktyczna oraz organizacyjna

Ks. Janusz Szulist, urodzony 26 września 1973 r. w Kartuzach, po ukończeniu szkoły podstawowej i Technikum Mechanicznego, zakończonego maturą w 1993 roku, wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Tytuł magistra teologii uzyskał w roku 1999 w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, na podstawie pracy: *Teodycealne implikacje poznania istoty bytu w fenomenologii Edmunda Husserla*, napisanej pod kierunkiem ks. dra Antoniego Dunajskiego. Kandydat do tytułu profesora nauk teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 23 maja 1999 r. z rąk ks. bpa prof. dra hab. Jana Bernarda Szlagi.

Po trzech latach pracy duszpasterskiej, w roku 2002, ks. Szulist został skierowany na studia specjalistyczne z zakresu katolickiej nauki społecznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Innsbrucku. W tym samym czasie studiował także teologię dogmatyczną. W roku 2006, po ukończeniu studiów specjalistycznych z zakresu teologii, otrzymał tytuł doktora teologii na podstawie rozprawy doktorskiej: *Die personalistische Friedensethik von Johannes Paul II* (Hamburg 2008). Podczas pobytu w Austrii (do 1 lipca 2009 roku) ks. Szulist pracował jako kapelan w szpitalach w Hochzirl i w Klinice w Innsbrucku oraz w Domu Starców Hoetting, a także – na polecenie biskupa w Innsbrucku – kierował referatem do spraw duszpasterstwa obcojęzycznego w Diecezji Tyrolskiej.

Od 2006 roku Kandydat do tytułu profesora wykłada naukę społeczną Kościoła w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie, a w roku 2009 został zatrudniony na Wydziale Teologicznym w Toruniu jako adiunkt w Zakładzie Teologii Moralnej i Katolickiej Nauki Społecznej. Przedmiotem prowadzonych przez niego wykładów w tej jednostce organizacyjnej są kwestie należące do szeroko rozumianych nauk społecznych (m.in. wstęp do socjologii, polityka społeczna państwa, teologia moralna szczegółowa – moralność życia społecznego, socjologia wychowania, etyka pracy). Niektóre wykłady prowadzi także w języku niemieckim. Przedstawione do oceny publikacje i będące ich podstawą prowadzone badania, pozwalają stwierdzić, że natychmiast po uzyskaniu stopnia doktora ks. Szulist rozpoczął pracę nad habilitacją. Zostały one uwieńczone rozprawą habilitacyjną: *W kierunku pełniejszego człowieczeństwa. Dobro wspólne wzorcem dla personalistycznych odniesień w rzeczywistości społeczno-politycznej*. Kolokwium habilitacyjne odbyło się na Papieskim Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie, w dniu 31 marca 2011 roku.

W roku 2012 ks. Szulist podjął pracę na stanowisku wykładowcy w Wyższej Szkole Komunikacji Społecznej, prowadząc zajęcia z wprowadzenia do socjologii (wykład), współczesnych problemów socjologicznych (wykład), etyki pracy (wykład), wprowadzenia do filozofii (wykład), etyki zawodu pedagoga (wykład). Prowadzi w tym ośrodku, otrzymując stanowisko profesora nadzwyczajnego, również seminarium licencjackie. Stanowisko profesora nadzwyczajnego otrzymał także w Katedrze Pedagogiki, Katolickiej Nauki Społecznej i Prawa Kanonicznego UMK (2016 r.). Zajęcia w formie wykładów i seminarium naukowego (m.in. na temat eklezjologii w nauczaniu Benedykta XVI) Kandydat prowadził także na Fakultecie

Teologicznym Uniwersytetu w Wuerzburgu, trzykrotnie wyjeżdżając za granicę w ramach europejskiego programu Erasmus +.

Ks. Janusz Szulist jest zarówno uczestnikiem, jak i organizatorem, licznych konferencji naukowych, a także popularyzujących naukę prelekcji oraz całych cykli wykładów (otwartych). Jeśli chodzi o te pierwsze, podlegające szczególnej uwadze ze względu na złożony przez niego wniosek o nadanie tytułu profesora, to po habilitacji był on kierownikiem jednej konferencji międzynarodowej oraz sześciu ogólnopolskich. Poza tym w trzech konferencjach ogólnopolskich uczestniczył jako członek komitetu organizacyjnego. Jak się wydaje, do drugiej grupy organizowanych przez ks. Szulistę konferencji, należą te kierowane nie tylko do teologów, filozofów czy studentów teologii, ale również do osób podejmujących zagadnienia regionalizmu. W związku z tym zaangażował się on w przygotowanie i prowadzenie tzw. Areopagu Pelplińskiego – ogólnopolskiej konferencji cyklicznej, organizowanej przez Wydział Teologiczny UMK w Toruniu, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Kurię Diecezjalną Pelplińską. Tematyka wygłaszanych w tym cyklu referatów (religijność Pomorza, system edukacji regionalnej na Pomorzu, dziedzictwo diecezji chełmińskiej na Pomorzu) skierowana była do szerszego grona odbiorców, wobec których systematyczna wiedza teologiczna, filozoficzna i socjologiczna, domaga się – niełatwej z pozycji naukowca – ale bardzo potrzebnej, popularyzacji wiedzy. Zostały zorganizowane już trzy edycje tychże konferencji, którymi od samego początku kierował ks. Janusz Szulist. Do wspomnianej popularyzacji, prowadzonych przez kandydata badań naukowych, należy zaliczyć również cykl Wykładów Soborowych, zorganizowanych przez Klub Inteligencji Katolickiej w Toruniu oraz prelekcje dla Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, Instytutu Formacji Kapłańskiej, Duszpasterstwa Ludzi Pracy oraz Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Do działalności popularyzującej naukę należą także publikacje na łamach „Niedzieli” i „Pielgrzyma”. Podobnie jak wystąpienia w Telewizji Trwam i Radiu Maryja oraz w audycjach Radia Głos w Pelplinie, wprowadzających w problematykę Pelplińskiego Areopagu. Łącząc z tą popularyzatorską działalnością dydaktykę nasz Kandydat wygłosił trzy cykle wykładów na Wydziale Ekonomii i Zarządzania UMK w Toruniu, przedstawiając zarys katolickiej nauki społecznej oraz zagadnienie własności w nauczaniu społecznym Kościoła. Ponadto wykladał w Koszalinie, w ramach studium podyplomowego teologii na Wydziale Teologicznym US.

Do ocenianej działalności dydaktycznej i organizacyjnej Kandydata należy również jego zaangażowanie w prace wydawnicze oraz redakcyjne, w licznych czasopismach. Chodzi tu o pełnioną przez niego (od 2013 roku) funkcję redaktora naczelnego „Studiów Pelplińskich”. Nie powinno się pomijać także jego członkostwa w radach naukowych „Zeszytów Naukowych Międzynarodowego Centrum Dialogu Międzyreligijnego i Międzykulturowego UKSW” (od kwietnia 2015 r.), „Zeszytów Gdyńskich” (od maja 2016 r.). Wreszcie licznych recenzji w wielu periodykach naukowych.

Ks. Szulist jest członkiem międzynarodowych i krajowych gremiów naukowych, takich jak Europejskie Stowarzyszenie Teologów Katolickich (od listopada 2013 roku), Towarzystwo Naukowe w Toruniu (od stycznia 2010 – członek zwyczajny) oraz Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego (od marca 2013). W Pelplinie zorganizował Pelpliński Oddział Polskiego Towarzystwa Teologicznego, pełniąc funkcję jego kierownika (od marca 2014 r.). Poza tym jest członkiem Wydziałowej Komisji ds. Efektów Kształcenia i Nowych Kierunków Studiów. Od października 2016 roku uczestniczy w pracach Wydziałowej Komisji Wydawniczej, angażując się w powstawanie studiów I stopnia: kierunek Organizacja Opieki nad Osobą Starszą (w 2014 roku). Z dniem 24 marca 2016 r. został powołany na koordynatora tworzenia studiów II stopnia, kierunek Organizacja Opieki nad Osobą Starszą. W ramach działalności dydaktycznej brał czynny udział w kształceniu kadr, m.in. jako recenzent w jednym przewodzie habilitacyjnym (22 czerwca 2016 r., PWT Wrocław) i członek komisji w dwóch postę-

powaniach habilitacyjnych na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu (25 maja 2016 r. i 20 czerwca 2017 r.). Ponadto był promotorem w trzech doktoratach (1 i 26 marca 2014 r. oraz 15 kwietnia 2015 r.). Ks. Szulist był także recenzentem w czterech przewodach doktorskich (26 marca 2014 r. UMK Toruń; 20 października 2014 r., UKSW Warszawa; 17 grudnia 2012 r., UKSW Warszawa; 27 czerwca 2016 r., UKSW Warszawa). Wypromował 24 magistrów i w 32 magisteriach był recenzentem; był promotorem w 30 licencjatch zawodowych, a w 46 recenzentem. Ze względu na zaangażowanie w dydaktykę i prowadzone badania naukowe jest laureatem nagrody Rektora UMK w Toruniu (2014 i 2017); dwukrotnie wyróżniony przez Rektora UMK w Toruniu (2013, 2016). Otrzymał Medal Edukacji Narodowej „za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania” (2017 r.). Został również powołany na członka kapituły Narodowego Komitetu Seniora (7 grudnia 2015 r.).

2. Ocena publikacji

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy ks. Szulista pozwala stwierdzić, że po kolekwium habilitacyjnym został on powiększony w stopniu wystarczającym do przeprowadzenia postępowania o nadanie mu tytułu profesora. Według oceny parametrycznej Bibliometrii Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu Kandydat zgromadził 337 punktów, publikując 12 książek (w tym 10 monografii naukowych), 29 artykułów naukowych, 9 recenzji i opinii na temat książek, opublikowanych w czasopismach naukowych oraz 9 recenzji wydawniczych. Jak się wydaje warto jednak przynajmniej wspomnieć o jego pracach (artykułach i książkach) opublikowanych jeszcze przed uzyskaniem tytułu doktora habilitowanego. Pozwalają one bowiem dostrzec i ocenić jego drogę naukową, jak również pojawiające się na niej problemy oraz dokonywane przez Autora rozwiązania, świadczące o dość rzadkiej umiejętności nie tylko łączenia ze sobą kwestii społecznych i zagadnień właściwych systematycznej refleksji wiary, ale również ukazywania ich związków oraz zachodzących zależności.

I tak, jeśli chodzi o jego artykuły, jako podstawowe i niezbywalne wymiary w tym procesie ks. Janusz Szulist ukazuje ludzką przyrodzoność oraz nadprzyrodzoność (wieczność) a jako fundamentalną rzeczywistość w jego przebiegu i celowości, ludzką osobę w jej bytowej integralności, czyli ujętą w perspektywie stworzenia i odkupienia. Opublikowany w „Studiach Warmińskich” (t. 48, 2011, s. 197-210) tekst pt. *Dobra materialne w służbie człowiekowi – teologiczna interpretacja funkcji gospodarczej rodziny*, poruszający kwestie społeczne w perspektywie teologii systematycznej, nie ogranicza się tylko do warsztatu i metodologii właściwej katolickiej nauce społecznej. W artykule tym, podobnie jak w wielu innych, Autor podejmuje bardzo złożone zagadnienia związane z personalizmem chrześcijańskim. Podstawą do refleksji na ten temat jest teologia systematyczna, ale też filozofia, a zwłaszcza ontologia osoby ludzkiej z jej praktycznymi odniesieniami, także do polityki. Taki sposób postępowania, wraz z nowymi, pojawiającymi się w polu zainteresowania ks. Szulista zagadnieniami, staje się dość charakterystyczny. Widać to chociażby w tekście pt. *Relacyjne odniesienia w teologii Bernharda Weltego jako sposób interpretacji rzeczywistości społecznej*, („Studia Włocławskie” 2010, t. XIII, s. 96-107). Natomiast w artykule pt. *Współczesna ocena moralna zysku* („Seminare. Poszukiwania naukowe” 2010/1, 11, s. 99-110) Autor ukazuje podstawy teologiczne zajęcia się tym problemem w refleksji wiary. Bardzo interesujący jest fragment tekstu, poświęcony rzeczywistości osoby w tym kontekście. Podobnie zresztą jak w innym artykule, w którym analizuje procesy i kryzysowe sytuacje (konflikty), jako konsekwencję pominięcia w debacie oraz refleksji naukowej (nawet jeśli socjologicznej) rzeczywistości ludzkiej osoby – *Specyfika rzeczywistości społeczno-politycznej w kontekście teorii konfliktów społecznych Ralfa Dahrendorfa* („Studia Socialia Cracoviensia 1, 2010, nr 2). Wreszcie w artykule pt. *Pomiędzy rzeczywistością kościelną a społeczną. Teologia dialektyczna Karla Bartha* („Teologia i Człowiek. Półrocznik Wydziału Teologicznego UMK” 12, 2008, s. 77-

93) prezentuje poszukiwania Karla Bartha, zmierzające do przedstawienia istnienia w świecie Kościoła i społeczności ziemskich przy zachowaniu ich tożsamości.

Po habilitacji ks. Szulist kontynuuje swoje badania, poszerzając systematycznie dotychczasowe zainteresowania i zgłębiając niektóre problemy. Dotyczy to m.in. kwestii narodowości w relacji do osoby ludzkiej i struktur społecznych. Poza tym ludzkiej pracy, z uwzględnieniem nie tylko aspektu teologicznego, ale również podmiotowego i przedmiotowego wymiaru, w nierozzerwalnie związanych z nią zagadnieniach, takich jak: wolność człowieka w perspektywie tworzenia i funkcjonowania struktur społecznych; pluralizm i indywidualne (jednostkowe) wartości, nad którymi Autor pochyla się dokonując przy okazji recepcji poglądów papieża Benedykta XVI. Przy czym Joseph Ratzinger staje się coraz częściej omawianym autorem w publikacjach Kandydata, odnoszących się np. do kwestii sprawiedliwości i personalizmu (priorytet osoby, prawda, miłość), polityki społecznej i znaczenia w niej nawrócenia. Według Benedykta XVI – co Kandydat stara się analizować w swoich publikacjach – fundamentalnym dla chrześcijanina jest doświadczenie wiary, w ramach którego realizuje się dramaturgia jestestwa jednostek i wspólnot. Modus interpretacyjny teologii dramatycznej, oparty na teorii mimetycznej, pozwala na odkrycie zasadniczego przesłania miłości, obecnego w orędziu zbawczym, najpełniej objawionym w osobie Jezusa Chrystusa i odkrywany poprzez zawierzenie Bogu. Owa miłość jest w nauczaniu Benedykta XVI zarówno źródłem, jak również doskonałym spełnieniem cnoty sprawiedliwości, a postępowanie według zasad prawa Bożego pozwala społecznościom uzyskać status środowisk cechujących się pokojem, którego korektą jest rzeczywistość transcendentna (*Teologia dramatyczna jako sposób interpretacji wiary na przykładzie nauczania Benedykta XVI*, „Studia Gdańskie”, t. XXXII, s. 155-172; *Pojęcie miłości Franciszka Drączkowskiego jako modus interpretacyjny encykliki „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, „Studia Pelplińskie” 2011, t. XLIV, s. 459-474; *Personalistyczne kryterium sprawiedliwości w nauczaniu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Sprawiedliwość i miłość społeczna. Refleksja interdyscyplinarna w 90-lecie Archidiecezji Katowickiej*, red. A. Wuwer, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2015, s. 113-130; D. Kotecki, K. Krzemiński, T. Huzarek, W. Łużyński, M. Mróz, W. Niedźwiecki, M. C. Paczkowski, K. Pilarz, Cz. Rychlicki, S. Suwiński, J. Szulist, I. Werbiński, *Drogi nadziei*, Toruńskie Wydawnictwo Diecezjalne, Toruń 2015, ss. 244).

W tym, pohabilitacyjnym okresie twórczości, Autor w swoich artykułach znacznie więcej miejsca poświęca refleksji na temat rodziny, zwłaszcza w aspekcie wychowania i rzeczywistości wspólnoty; zjawiska globalizacji – analizując je szczegółowo przez przywołanie najczęściej formułowanych koncepcji w związku z tym fenomenem – i ukazanie rodziny jako wzoru globalizacyjnych odniesień oraz konsekwencji, zwłaszcza w wychowaniu. Odnosi się także do tekstów papieża Franciszka, akcentującego wzajemną zależność między głoszeniem Ewangelii a byciem jednocześnie świadkiem wiary. Analizując adhortację papieża *Evangelii gaudium* zwraca uwagę na zawarty w niej postulat przemiany świata w rzeczywistość, w której każdy człowiek będzie cieszył się należnym szacunkiem. Wspólnoty będą wówczas przestrzeniami prawdziwego wzrastania w człowieczeństwie, a wielorakie przemiany i inicjatywy, mające miejsce w ramach porządku Bożego, pozwolą ostatecznie budować pokój, który jest darem zbawczym dla człowieka i dla całego świata. Warunkiem jednak tego jest uprzednie doświadczenie wiary, która rodzi się w spotkaniu ze Słowem Bożym, w pełni objawionym w Chrystusie (19). Tematyka ta jest omawiana w następujących artykułach: *Źródła solidarności na przykładzie „Orędzia na Światowy Dzień Pokoju 2014” papieża Franciszka*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie”, nr 21/2014, s. 283-298; *Dialog wyznacznikiem relacji we wspólnocie politycznej w kontekście nauczania papieża Franciszka*, „Studia Gdańskie”, t. XXV, s. 111-124; *Koncepcja pokoju światowego w nauczaniu papieża Franciszka*, „Studia Pelplińskie”, t. XLVIII, s. 239-254.

Jeśli chodzi o przedstawione do oceny książki (10 monografii poza książką profesorską, w tym jedno dzieło dwutomowe), to w swoim studium teologicznym, będącym świadectwem nie tylko znajomości systematycznej refleksji wiary, ale również problematyki właściwej filozofii i socjologii, ks. Szulist dokonuje recepcji encykliki Benedykta XVI *Caritas in veritate* (*Perspektywy ludzkiego rozwoju. Kluczowe zagadnienia Encykliki „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, Pelplin 2009). W pracy, napisanej jeszcze przed habilitacją, Autor ukazuje perspektywy ludzkiego rozwoju w sytuacji kryzysu gospodarczego, ale również kulturowego, społecznego i politycznego. Okazuje się w tym bardzo kompetentny, wskazując na miłość w prawdzie jako fundamentalne principium życia społecznego i zarazem podstawę właściwego rozumienia struktur politycznych. Poza tym jako drogę do odkrywania podmiotowego charakteru pracy ludzkiej i priorytetu etyki w działalności gospodarczej. Ze zrozumiałych względów nie zajmę się w tym miejscu, napisaną w języku niemieckim książką pt. *Die personalistische Friedensethik von Johannes Paul II.*, Hamburg 2008, ss. 332, która jest opublikowaną pracą doktorską.

W wydany w Pelplinie, w roku 2012, wprowadzeniu do katolickiej nauki społecznej (*„Człowiek jest drogą Kościoła” (RH 14). Wprowadzenie do Katolickiej Nauki Społecznej*) ks. Szulist wyraźnie sytuuje tę dyscyplinę w wielkiej rodzinie nauk teologicznych, niejako wchodząc tą niewielką książeczką w samo centrum sporu o miejsce katolickiej nauki społecznej w rodzinie nauk. Chodzi tu z jednej strony o formułowane wobec niej zarzuty socjologów, wyrażane m.in. przez Janusza Mariańskiego, a z drugiej o teologów podejmujących kwestie społeczne i wspominających o potrzebie społecznej teologii systematycznej. Katolicka nauka społeczna zdaje się jednak wypełniać pewną lukę i zagospodarowywać wymiary nieco wy-
mykające się wspomnianym dyscyplinom. W tej pracy, poza klasycznymi tematami poruszanymi przez autorów podobnych prac, pojawia się szeroko omawiany problem ludzkiej osoby w relacji do społeczeństwa i kultury.

Autor kontynuuje tę problematykę w kolejnej swojej książce pt. *Służba czy niewolnicze podporządkowanie? Posłuszeństwo obywatelskie w Katolickiej Nauce Społecznej* (Pelplin 2012), zagłębiając się zwłaszcza w kwestie relacji postaw indywidualistycznych wobec struktur społecznych i politycznych oraz związane z nimi wartości (państwa, demokracji, dobra wspólnego i solidarności). Posłuszeństwo obywatelskie rozpatrywane jest tu w kontekście nauczania społecznego Kościoła. Autor pisze o „wspólnotach politycznych lub społecznościami”. Następnie nadmienia o strukturach społecznych, państwowych i prymacie osoby. Słusznie wskazuje na personalistyczne pierwszeństwo w tej problematyce, skutecznie zapobiegające ideologizacji struktur społecznych i uprzedmiotowieniu w nich człowieka. Niemniej pozwalające również precyzyjnie odróżniać społeczność od wspólnoty, czego Autor już nie podejmuje i jakby nie dostrzega. I nie tylko w tej publikacji. Może właśnie przez podjęcie tego zagadnienia i szersze opracowanie, uprawiana przez niego katolicka nauka społeczna, nie pozwalająca się całkowicie sprowadzić do socjologii, ale niezupełnie odpowiadająca również postulatom społecznej teologii systematycznej, byłaby wrażliwsza na wiele, sprawiających dziś człowiekowi – nie tylko wierzącemu – problemów. Nie wyłączając spośród nich tych, właściwych uczonej.

Kolejne studium ks. Janusza Szulista pt. *Rodzina zawsze na czasie. Recepcja koncepcji małżeństwa i rodziny Soboru Watykańskiego II w nauczaniu Benedykta XVI*, (Pelplin 2012), ma charakter nie tylko dzieła naukowego, ale także ważnej pomocy w duszpasterstwie. Po tej publikacji następuje seria bardziej wyczerpujących prac. Pierwsza z nich jest kontynuacją problematyki rodzinnej, ale już w dość szczegółowym i konkretnym ujęciu, podejmującym kwestię teorii konfliktów: *Absolutna dominacja konfliktu. Współczesna rodzina polska w kontekście teorii konfliktów Ralfa Dahrendorfa*, (Pelplin 2013). Kandydat do tytułu profesora rozpatruje w niej problem konfliktogenności polskiej rodziny, po uprzednim zaprezentowaniu

współczesnej sytuacji rodziny w Polsce i teorii konfliktów Ralfa Dahrendorfa. Uzyskana w ten sposób, odmienna perspektywa badawcza, pozwala zauważyć, że rodzina jest naznaczona konfliktami już na poziomie różnic tożsamości jej członków. Opanowanie owej naturalnej konfliktowości (która może być niekiedy tragiczna w skutkach) dokonuje się poprzez racjonalizację i demokratyzację życia. Dość gruntowne zajęcie się problematyką rodzinną przez ks. Janusza Szulista podyktowane zostało jego przekonaniem o znaczeniu rodziny dla poprawnego procesu kształtowania osobowości, jak też o nieodzownej roli wspólnoty rodzinnej w budowaniu humanizujących społeczności, poczynając od regionu, a kończąc na społeczności światowej. Przy czym podkreśla on, że integralna koncepcja funkcji rodziny jest możliwa poprzez odniesienie do nauczania Kościoła, wynikającego z Objawienia. Na kanwie wskazanych funkcji rodziny są kształtowane pozostałe, określające sposób istnienia wspólnoty rodzinnej w społeczeństwie przy zachowaniu permanentnego odniesienia do nauczania Kościoła.

W Bogu początek. Reinterpretacja koncepcji pokoju bł. Jana XXIII w nauczaniu społecznym Benedykta XVI, (2013), to próba ukazania problemu wiary, jako właściwej Benedyktowi XVI podstawy rozpatrywania kwestii społecznych, przez wychodzenie z koncepcji pokoju Jana XXIII w perspektywie antropologicznej i społecznej oraz z uwzględnieniem rzeczywistości państwa i stosunków międzynarodowych. Ks. Szulist analizuje zatem teologiczne rozumienie pokoju w kontekście rodziny i osoby ludzkiej w społeczeństwie, pozwalających mówić o dynamicznej koncepcji pokoju. Wyrażna i odgrywająca w teologii trudne do przecenienia znaczenie, symbolika, a w niej obraz biblijnego zaczynu, są obecne w pracy pt. *Słowo Boże w społeczeństwie. Profetyczny aspekt katolickiej nauki społecznej*, (Pelplin 2015). Książka ukazująca Kościół nauczający i zarazem wciąż nauczany. Ponadto otwierający się na Słowo Boga i przez misję głoszenia Ewangelii wpływający na struktury społeczne, wzywając wierzących do zaangażowania w rzeczywistości ziemskie i odpowiedzialności za kulturę oraz politykę. Jak podkreśla Autor, dzięki otwieraniu się na Słowo Boże, bogatszy duchowo człowiek w świecie i pełniący wolę Bożą w swoim życiu, czyni świat bardziej sprawiedliwym i odpowiadającym woli Bożej. Wreszcie dwutomowe dzieło pt. *Wzrastanie w miłosierdziu. Uczynki miłosierdzia względem duszy w nauczaniu społecznym Kościoła*, Bernardinum, Pelplin 2015, t. I, ss. 197; *Wzrastanie w miłosierdziu. Uczynki miłosierdzia względem ciała w nauczaniu społecznym Kościoła*, Bernardinum, Pelplin 2016, t. II, to – po przedstawieniu problematyki Bożego miłosierdzia w teologii – refleksja na temat uczynków miłosierdzia względem duszy i ciała w nauczaniu społecznym Kościoła. Ważne i zasługujące na uwagę jest poruszenie przez Autora w tej pracy teologii Bożej miłości w kontekście rozważań na temat Bożego miłosierdzia, co odpowiada postulatowi zgłaszanemu wobec teologii Bożego miłosierdzia m.in. przez Czesława Bartnika z KUL. Wychodzi także naprzeciw problemom związanym z teologią Bożego miłosierdzia, szczególnie jeśli chodzi o dość skąpą jej obecność (poza ostatnimi dosłownie latami) w dyskursie teologicznym. I nie tylko w Polsce. W procesie budowania cywilizacji miłości, któremu służą uczynki miłosierdzia, człowiek oczekuje wsparcia ze strony bliźnich lub instytucji. W tym kontekście dobrze jest pamiętać o pomocniczej obecności państwa oraz Kościoła. Ks. Szulist analizuje w tej książce sytuację współczesnego człowieka w społeczeństwie i potrzebującego Bożego miłosierdzia, zarówno w jego duchowych jak i cielesnych bolączkach – grzechach. Podkreśla w tym dwutomowym opracowaniu, że uczynki miłosierdzia służą rozwiązaniu współczesnej kwestii społecznej, obejmującej wiele różnorodnych przejawów życia człowieka. Niezmiernie ważne w tym procesie okazuje się darowanie krzywd i cierpliwe znoszenie różnego rodzaju cierpień w perspektywie docelowej jedności.

Pochylając się nad tekstami Kandydata do tytułu profesora można stwierdzić, że wciąż pogłębia on swoją wiedzę na temat rzeczywistości politycznej, poszerzając systematycznie

obszary swoich badań i poszukiwań. Wiele miejsca w tych publikacjach poświęca refleksji na temat dobra wspólnego, społecznego aspektu płci w nauczaniu Kościoła. Na uznanie zasługuje bardzo częste i odnoszące się do współczesnej egzegezy, odwołania do danych biblijnych, szeroko rozwijana funkcja rodziny w tej perspektywie, a także pozycja kobiety we wspólnocie i państwie. Szkoda tylko, że Autor pisząc o wspólnotach naturalnych i strukturach społecznych, tudzież poruszanej w tym kontekście problematyce narodu i państwa, nie podkreśla wystarczająco – jak już o tym wspomniano – różnicy jaka zachodzi między wspólnotą a jakąkolwiek społecznością i bardzo często terminy te traktuje jako synonimy na przykład pisząc o rodzinie i państwie lub Kościele i strukturze politycznej. Naturalnie w jego pismach nie ma mowy o utożsamianiu tych rzeczywistości. Niemniej brak takiej pogłębionej refleksji nad istniejącymi różnicami nie pomaga w ich pełnym ujęciu i zwłaszcza w głębszej refleksji nad zachodzącymi między nimi relacjami. Wydaje się to dość dziwne, zważywszy na jego zainteresowanie wewnętrzną strukturą bytową osoby, która jest nie tylko kluczem do zrozumienia powyżej zasygnalizowanego rozróżnienia, ale również rzeczywistością potwierdzającą jego sens i potrzebę, na co wskazują chociażby studia antropologiczne Karola Wojtyły. Na plus za to przemawia w ocenie publikacji, poza wymienionymi wcześniej osiągnięciami Autora i jego dokonaniach w ramach społecznych zainteresowań, tudzież konfrontowania wyników badań z warsztatem i metodologią właściwymi systematycznej teologii, że swoje teksty publikuje w różnych czasopismach. Zarówno jeśli chodzi o regionalność jak i tematykę.

3. Dorobek naukowy i jego ocena

Analiza i ocena publikacji ks. Janusza Szulista pozwala zauważyć, że mamy do czynienia z naukowcem zajmującym się wieloma różnymi i często traktowanymi jako odrębne, dziedzinami wiedzy. Co więcej, Kandydat do tytułu profesora nie postępuje w sposób kompilacyjny, a tym bardziej powierzchowny w swoich badaniach. Wypracowując przez lata swój interdyscyplinarny warsztat w wielu zagadnieniach głęboko wnika w istotę rzeczy poruszanych problemów. W myśl klasycznych rozwiązań dąży do przyczyn złożonych procesów, ukazuje ich związek, zależność i konsekwencje w wielu wymiarach ludzkiego życia, nie ograniczając się tylko do teoretycznego, nawet jeśli naukowego, dyskursu. Jego dorobek naukowy należy ocenić jako koncentrujący się wokół zagadnień społecznych. W wielu miejscach politycznych, ale z wyraźną tendencją do tłumaczenia ich i rozumienia przez pryzmat klasycznego oraz obiektywnego charakteru prawdy, która w jego badaniach staje się wręcz fundamentalnym wyznacznikiem. W jego zainteresowaniach społecznych wielką pomocą są rozwiązania właściwe systematycznej refleksji wiary, które nie tylko dowartościowują, ale wręcz umożliwiają pełny obraz człowieka. Postępując w tym nurcie ks. Szulist jako swoisty priorytet w swoim naukowym warsztacie traktuje ludzką osobę, a chrześcijański personalizm ukazuje jako najlepszy sposób rozpatrywania wymiaru społecznego, aby dzięki temu nie akcentując nadmierne indywidualności i jednostkowości człowieka, ich też zbytnio nie redukować. Naturalnie trudno w takiej problematyce poruszać się poprawnie bez znajomości filozofii, zwłaszcza w związku z powstałymi na jej gruncie i rozwijanymi koncepcjami poznania, leżącymi u podstaw teorii naukowych, z czym Kandydat radzi sobie bardzo dobrze, wykazując się nieprzeciętną erudycją.

Chcąc zatem dokonać obiektywnej oceny dorobku naukowego Kandydata nie wolno przeoczyć procesu, dzięki któremu należy go ocenić jako dojrzałego naukowca, systematycznie poszerzającego swoją wiedzę i wytyczającego swój własny kierunek badań. Nawet jeśli prowokuje on do dyskusji, jest bezpośrednią przyczyną formułowania nieco odrębnych stanowisk i opinii, zasługuje niewątpliwie na uwagę i uznanie. Wypada zatem zauważyć bardzo wczesne zainteresowania ks. Szulista – już w seminarium duchownym – filozofią, teologią systematyczną i katolicką nauką społeczną. Na tym etapie można już mówić o poszukiwaniu

przez niego syntezy współczesnej filozofii i tomizmu w celu zgłębienia ontycznej oraz etycznej struktury człowieka w perspektywie odniesień społecznych, co stanowi dziś poważny problem wielu uznanych specjalistów. Na studiach w Innsbrucku Kandydat kontynuował swoje zainteresowania filozofią i nauką społeczną, coraz wyraźniej ujmując je w kluczu personalistycznym. Szybko opanowana znajomość języka niemieckiego pozwoliła zgłębiać w oryginale dzieła niemieckich filozofów i teologów (Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Martin Heidegger, Hannah Arendt, Karl Rahner, Joseph Ratzinger, Thomas Ruster). W tym okresie ks. Szulist nie zaniedbuje również studium zagadnień właściwych teologii dogmatycznej, starając się przyswoić w swoim warsztacie użyteczność wskazań Magisterium w interpretacji coraz bardziej zajmujących go struktur społeczno-politycznych.

Rozpoczynając pracę nad habilitacją ks. Szulist systematycznie zakreślał swoje zainteresowania do problematyki nauk społecznych. Przy czym przez niego samego rozumianej bardzo szeroko i nie bez powiązania z innymi dziedzinami wiedzy. Podejmowane przez Kandydata analizy obejmowały takie zagadnienia jak: zasady życia społecznego ze szczególnym uwzględnieniem dobra wspólnego; charakter zaangażowania świeckich w życie polityczne; specyfika społeczności światowej; polityczny potencjał katolicyzmu; społeczno-polityczne znaczenie sakramentów (ze szczególnym uwzględnieniem Eucharystii); systemy społeczne; komentarze do współcześnie wydanych dokumentów społecznych Kościoła; prawa ludzi pracy. W tym czasie Kandydat realizował konkretne projekty badawcze, co wiązało się z wymagającą współpracą międzynarodową. Ośmiokrotnie wyjeżdżał poza granice kraju, inicjując kontakty z naukowcami europejskimi. W Austrii, na Fakultecie Teologicznym w Innsbrucku, usiłował zgłębić znajomość i praktyczne konotacje metody teologii dramatycznej. Innym razem uczestniczył w Grupie Roboczej Etyków Społecznych Krajów Niemieckojęzycznych, poświęconej tematowi: *Etyka społeczna w post-demokratycznych czasach* (27-29 lutego 2012 r.). Przy tej okazji wymienia swoje poglądy z etykami niemieckimi na temat aktualnych kwestii społecznych i kierunków rozwoju współczesnych systemów politycznych, ze szczególnym odniesieniem do demokracji. Kolejne trzy wyjazdy miały miejsce na Fakultet Teologiczny Uniwersytetu w Wuerzburgu, w ramach europejskiego programu Erasmus +. Podczas tych wyjazdów nawiązał kontakt z prof. dr Gerhardem Droesserem, wymieniając z nim poglądy na temat aktualnych badań nad rodziną w kluczu funkcjonalizmu strukturalnego i chrześcijańskich elementów, a także motywów, w systemach totalitarnych XX wieku. Podczas kolejnych dwóch wyjazdów do Niemiec, w Instytucie Benedykta XVI w Ratyzbonie, zapoznał się z myślą Josepha Ratzingera, starając się opanować metodę redakcji papieskich *Dzieł zbiorowych*, a w Regensburgu uczestniczył w pracach badawczych nad spuścizną Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Ostatni wyjazd w ramach programu Erasmus + miał miejsce do Eichstätt-Ingolstadt, gdzie ks. Szulist wygłosił cykl wykładów na temat eklezjologii Benedykta XVI.

Kandydat do tytułu profesora uczestniczył również w pracach eksperckich (autor ekspertyzy projektu pt. *Metoda tutoring u innowacyjnym sposobem w pracy resocjalizacyjnej nr 52/TWWP/VII/IN/POKL/2014*). Podmiotem zlecającym ekspertyzę było Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie (15 stycznia 2014 r.). Realizując projekty badawcze, starał się pozyskiwać granty. I tak, decyzją Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika z 15 marca 2017 roku, uzyskał grant „na wyjazd zagraniczny w celu prowadzenia kwerend bibliotecznych i archiwalnych, związanych z realizacją projektów badawczych przy Polskiej Misji Historycznej w Wuerzburgu” (tytuł grantu: *Transpozycja pojęcia ofiary jako geneza kształtowania moralności w oparciu o relacje państwo – Kościół w czasach narodowego socjalizmu w Niemczech, 1933-1945*). Ubiegał się również o granty w Urzędzie Marszałkowskim w Toruniu (tytuł: *Ku świadomemu przeżywaniu religijności osób starszych. Warsztaty aktywizujące*, 30 grudnia 2016 r.) oraz w Instytucie Franciszkańskim w Nowym Jorku (tytuł: *Koncepcja*

egzemplaryzmu św. Bonawentury w encyklice „*Laudato si*” papieża Franciszka, 15 lutego 2017 r.).

Liczne konferencje naukowe, wzmiankowane już przy ocenie jego działalności dydaktycznej i organizacyjnej, które ks. Szulist zorganizował i w których uczestniczył jako prelegent, to również jego konkretna aktywność naukowa. Wymienić tu należy konferencję międzynarodową pt. *Wiara i kultura. Kulturowa hermeneutyka i rekonfiguracja* (tytuł wygłoszonego wykładu: *Hermeneutyka kontynuacji a hermeneutyka negacji* – 15 maja 2014 r., WT UMK w Toruniu), podczas której analizował kwestię hermeneutyki kontynuacji w kontekście hermeneutyki negacji w odniesieniu do nauczania Benedykta XVI. Poza tym podczas konferencji ogólnopolskiej, w ramach promocji „Studiów Warmińskich”, wygłosił wykład o funkcji gospodarczej rodziny w kontekście kryterium dobra wspólnego jako wyznacznika humanizującego gospodarowania przez rodzinę (temat wykładu: *Dobra materialne w służbie człowiekowi – teologiczna interpretacja funkcji gospodarczej rodziny*, 27 marca 2012 r., Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie). Podczas Toruńskiego Forum Ekonomicznego analizował kwestię kulturowego wymiaru pracy (tytuł wykładu: *Kulturowy wymiar pracy*, 4 marca 2013 r., Toruń), a na konferencji zorganizowanej przez Wydział Nauk Społecznych i Historycznych UKSW podjął zagadnienie postdemokracji (temat konferencji: *Chrześcijanin jako obywatel i przedsiębiorca. KNS wobec współczesnych wyzwań*; tytuł wykładu: *Katolicka ocena tezy o postdemokracji*, 26 marca 2014 r., UKSW Warszawa). W Piekarach Śląskich analizował zagadnienie personalistycznego kryterium sprawiedliwości w nauczaniu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI (temat konferencji: *Miłość i sprawiedliwość społeczna*; tytuł wykładu: *Personalistyczne kryterium sprawiedliwości w nauczaniu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, 30 maja 2015 r.) Poza tym Kandydat w swoich wystąpieniach odnosił się do kwestii relacji międzypokoleniowych we współczesnej rodzinie, z podkreśleniem roli osób starszych w środowisku rodzinnym. Poruszał teologiczny kontekst życia społecznego; polaryzującą funkcję religii w społeczeństwie; kwestię zagrożenia fundamentalizmem w społeczeństwie obywatelskim; wreszcie w międzynarodowym seminarium naukowym w Starym Sączu ukazywał zależność pomiędzy demokracją a postdemokracją (tytuł wykładu: *Od demokracji do postdemokracji*, 6 sierpnia 2014 r., KUL Lublin, Stary Sącz).

4. Ocena monografii profesorskiej

Monografię pt. *Teologia państwa w pismach Josepha Ratzingera (Benedykta XVI)* Toruń 2016, ks. Janusz Szulist w swoim autoreferacie przedstawia jako zwieńczenie dotychczasowych badań, co przemawia za potraktowaniem jej w sposób szczególny. I rzeczywiście otrzymujemy bardzo poważne dzieło, szeroko udokumentowane i poprzedzone głębokimi, wnikliwymi analizami. Jednak zważywszy na charakter tej pracy i jej miejsce w dorobku naukowym Kandydata do tytułu profesora w dziedzinie nauk teologicznych, już pobieżna lektura pozwala zauważyć, że sięga on w niej do literatury wykraczającej poza teksty Josepha Ratzingera, a także zawierające recepcję jego poglądów. Autor monografii prezentuje bowiem nieco szerszą perspektywę i dokonuje analiz, które trudno zamknąć tylko do referowania poglądów Benedykta XVI. Dzieło jest bardzo samodzielne i poparte badaniami wykraczającymi poza granice jakie zdaje się zakreślać tytuł książki. Niewątpliwie ks. Szulist wybrał niekwestionowany w dziedzinie teologii autorytet, także jeśli chodzi o systematyczną refleksję wiary na temat państwa. Niemniej cały dotychczasowy dorobek naukowy i sposób prowadzenia przez Autora książki badań oraz wyprowadzania wniosków, pokazuje, że mógłby on postawić swoją tezę profesorską w bardziej samodzielny sposób.

Przystępując do oceny książki ks. Szulista musimy mieć świadomość wielu wcześniejszych prób i ich bardzo ważnych konsekwencji w rozpatrywaniu rzeczywistości państwa w systematycznej refleksji wiary i teologii politycznej. Monografia zdaje się odpowiadać na

pewną, rysującą się w literaturze, ambiwalencję w postrzeganiu państwa i religii. Z jednej strony przedstawia się te rzeczywistości jako różniące się od siebie tak dalece, że ta różnica stanowi o ich istocie oraz podstawach istnienia jednej i drugiej, a także uzyskiwania przez nie sobie właściwych elementów. Z drugiej z kolei, jako przejmujące swoje kompetencje, aż po próby wykorzystania polityki w obronie lub krzewieniu wiary oraz zawłaszczanie religii w imię doraźnych i najczęściej związanych ze sporem o władzę, celów politycznych. W tym kontekście oceniana praca charakteryzuje się pewną nowością i trzeba przyznać, oryginalnością. Potwierdzają to przyjęte przez Autora – na podstawie opracowywania poglądów Benedykta XVI – założenia i zdefiniowane przez niego cele. Jedne i drugie wskazują na bardzo precyzyjnie postawiony problem oraz pozwalają wyraźnie określić zaplanowany przez Autora sposób jego rozwiązywania. I tak, jeśli chodzi o wyartykułowane przez Autora założenia, to formułuje on je w sposób odpowiadający jego dotychczasowym poszukiwaniom naukowym i przekonaniom, stawiając w centrum rozpatrywanego problemu osobę ludzką oraz określając ją jako realizującą w doczesności cele nadprzyrodzone, co w zasadzie nie tyle usprawiedliwia, ale wręcz przesądza o zajmowaniu się w refleksji wiary także rzeczywistością państwa. Należy ono przecież do naturalnego porządku w świecie i stanowiąc instytucję kształtowaną w ramach ładu ziemskiego, odpowiada woli Bożej. Wreszcie świat, jako stworzony przez Boga, jest rzeczywistością komplementarną, zakładającą jedność i pokojowe odniesienie do siebie porządku naturalnego i zbawczego. Wyartykułowane założenia pozwalają z kolei zdefiniować Autorowi cele w swojej monografii. To po pierwsze prezentowane w pismach Josepha Ratzingera doświadczenie wspólnoty wiary, leżące u podstaw jego eklezjologii, traktowanej przez emerytowanego papieża jako teologiczna podstawa koncepcji państwa. Podstawowemu założeniu Autora odpowiada zwłaszcza ukazanie człowieka w jego osobowej strukturze jako centrum we wspólnocie Kościoła i w państwie, po przyjęciu – zgodnie z rozwiązaniami właściwymi Ratzingerowi – teocentrycznej hierarchii wartości i potraktowaniu jej jako podstawowego wyznacznika integralnego rozwoju.

W ramach wzmiankowanego kontekstu licznych opracowań rzeczywistości państwa w teologii, nie wyłączając z nich choćby dorobku polskiego teologa Czesława Bartnika, pojawia się – wspomniana już – pewna nowość w twórczości Josepha Ratzingera, dostrzeżona, podjęta i opracowana gruntownie przez ks. Szulista. Otóż w odróżnieniu od dość rozpowszechnionych po Soborze Watykańskim II ujęć, do których przyzwyczało nas wielu autorów zajmujących się także rzeczywistościami ziemskimi w refleksji wiary, nie spotykamy się tu z gruntowną analizą państwa jako takiego. Innymi słowy z opisem ukształtowanym czy też odwołującym się w jego rozumieniu do długiej tradycji, wpływów różnych kultur, idei, także ideologii, porządkowania tego wszystkiego w historii i poszukiwania odpowiedzi w Ewangelii. Ratzinger w swojej teologii państwa przyjmuje zgoła inny kierunek postępowania. O tyleż znany w tradycji teologicznej, co wymuszający wręcz pewne charakterystyczne rozstrzygnięcia. Zadecydowały one o układzie pracy ks. Szulista i zarazem o rozłożonych w niej akcentach. Odzwierciedlają to poszczególne rozdziały, już na pierwszy rzut oka zdradzające dość wyraźną dysproporcję. Autor we wstępie do swojej monografii drugi i trzeci jej rozdział uznaje za zasadnicze. Jednak pozostając konsekwentnym, po ukazaniu osoby ludzkiej jako centrum – zarówno w eklezjologii, jak i teologii państwa Josepha Ratzingera – w pierwszym rozdziale zawiera analizy dotyczące specyfiki bytu ludzkiego w ramach wspólnoty, określając go jako zdolny do czynienia dobra, wolny i posiadający tożsamość zbawczą, ufundowaną na przyrodzonych władzach myślenia i działania. Wręcz konstytutywne w ludzkiej osobie odniesienia do innych osób (relacje) zostały ukazane na podstawie tradycji odwołującej się do Objawienia, w którym Autor publikacji – za Benedyktem XVI – upatruje najważniejszą korektę i zarazem podstawowy wyznacznik w dalszym postępowaniu, mającym na celu ukazanie podstawy teologicznej i właściwych jej ram w formułowaniu obrazu państwa w refleksji wiary.

Jedno i drugie zostało wyprowadzone z eklezjologii Ratzingera, której przesłanki – zdaniem Autora monografii – pozwalają nie tylko lepiej zrozumieć współczesne systemy polityczne, ale nade wszystko określić specyfikę etosu chrześcijanina w ramach struktur politycznych, w tym zwłaszcza państwa. Eklezjologia Josepha Ratzingera/Benedykta XVI stanowi zatem – zdaniem ks. Szulista – zbiór zasad, a także w pewnej mierze wzorcowy układ odniesień, dla społeczności ziemskich. Chrześcijanie bowiem, zaangażowani w życie polityczne, urzeczywistniają normy bądź wzorują się na relacjach w ramach Kościoła. Dlatego też eklezjalnemu doświadczeniu wspólnoty, stanowiącemu treść rozdziału drugiego, Autor poświęca najwięcej miejsca i uwagi. Niektóre jednak analizy, nawet przy traktowaniu nauki o Kościele jako podstawy teologicznej refleksji na temat państwa, w porównaniu z innymi częściami pracy, wydają się być opracowane zbyt obszernie i nieco obciążone nazbyt szczegółowymi kwestiami. Mimo to trudno nie dostrzec wagi przywołanego i analizowanego przez Autora eucharystycznego misterium Kościoła, najbardziej fundamentalnego w tworzeniu wspólnoty i wyznaczaniu jej podstawowych celów. W ramach tego misterium zostało podkreślone znaczenie Ducha Świętego, pogłębiającego doświadczenie i świadomość relacji we wspólnocie. Ten misteryjny i zarazem ontyczny wymiar, został potraktowany w pracy jako punkt wyjścia i podstawa w rozpatrywaniu znaczenia koncepcji Kościoła oraz w odnoszeniu zawartych w nich elementów do funkcjonowania struktur państwowych. Chodzi tu o obraz Kościoła jako Lud Boży, jako Ciało Mistyczne oraz jako Świątynia Ducha Świętego. Autor w tej perspektywie, w każdej z omówionych koncepcji, określa Kościół jako konfrontowany ze światem, strukturami państwowymi i w tym sensie zobowiązany do ewangelizacji. Jednak w większym stopniu podkreśla proces oddziaływania na struktury państwa i formowanie ich w odniesieniu do omówionych koncepcji. Szkoda tylko, że nie scharakteryzował tego wpływu w sposób bardziej wnikliwy, zwracając uwagę na pojawiające się na tej drodze problemy, a nawet konflikty. Aż prosi się w tym miejscu nieco bardziej konkretna analiza konfrontowanych ze sobą rozstrzygnięć dokonanych na gruncie eklezjologii i rozwiązań właściwych strukturom społecznym. W monografii zostały one ukazane jako rzeczywistość tworzona przez doświadczających wspólnoty w Kościele na podstawie wiary. Tyle tylko, że w nie mniejszym stopniu są one zadaniem oraz wyzwaniem wobec chrześcijan. Pozwalam sobie na tę uwagę, ponieważ odnoszę wrażenie, może bardzo subiektywne, że owo „przenoszenie” rozwiązań podjętych na gruncie eklezjologii, dokonywane jest nieco bezkrytycznie. Eklezjalne doświadczenie wspólnoty – jak pokazują liczne przykłady – nie jest już właściwe konkretnym rozwiązaniom w strukturach społecznych i politycznych. Dotyczy to także ugrupowań odwołujących się, niestety niekiedy tylko w nazwie, do dziedzictwa chrześcijańskiego. Dlatego też trudno w nich mówić o relacjach właściwych wspólnocie. Takie wrażenie można odnieść, gdy Autor monografii omawia sakramenty (s. 131-139) jako konstytuujące nowy Lud Boży, ale bez żadnego odniesienia do struktur społecznych, które – niezależnie od eklezjologicznych koncepcji – mają charakter administracyjny, porządkując wymiar doczesny. Należałoby zatem oceniać je jako zewnętrzne wobec wspólnoty wierzących. Nie znaczy to bynajmniej, że ks. Szulista nie dostrzega tego problemu. Analizuje go szczegółowo w trzecim rozdziale, ale koncentrując się już na strukturach społecznych. Poza tym wyraźnie ukazuje w swojej pracy podstawę i właściwe kryterium rozwiązywania tego problemu, jakim są nowotestamentowa idea Królestwa Bożego i koncepcja osoby ludzkiej, wypracowana na gruncie chrześcijańskiego personalizmu. Jak się wydaje, akurat w tym miejscu, zagadnienia te mogłyby być omówione nieco wnikliwiej i przy uwzględnieniu rysujących się w rzeczywistości politycznej oraz w strukturach państwowych, problemów.

Wspomniane trudności, moim skromnym zdaniem, wiążą się ze zbyt optymistycznym i przez pewną analogię – na podstawie rozwiązań właściwych wspólnocie wiary – traktowaniem państwa jako wspólnoty. Pojawia się to już we wcześniejszych pracach ks. Szulista,

który akurat w profesorskiej monografii dostrzega ten problem, choć szerzej go nie rozwija. Chodzi tu o przytoczone słowa Marie-Dominique'a Chenu (s. 243-244), z których Autor książki mógłby wyciągnąć nieco dalej idące wnioski i spróbować dokonać nieco wnikliwszej korekty realnie istniejących „wspólnot politycznych” lub „państwowych”. Pewną okazją do tego jest poruszona w pracy rzeczywistość narodu jako wspólnoty naturalnej. Zwłaszcza, że omawiając na stronach: 129-130 problem narodowości w perspektywie wspólnoty oraz kultury, właściwie ukierunkowuje swoje analizy, odnosząc się do personalizmu, co wydaje się najbardziej właściwą drogą w refleksji na temat wspólnoty.

Autor – podążając za tezami Josepha Ratzingera – wskazuje na realizację w doczesności zasad, ukształtowanych na Objawieniu, co wprost zakłada postawę wiary, angażującą całego człowieka do postępowania według miłości, której pełnia znajduje się w Trójjedynym Bogu. Związek pomiędzy teologią, strukturami właściwymi polityce oraz państwem został więc w pracy określany na zasadzie zależności pomiędzy fundamentem a wyprowadzonymi z niego rozwiązaniami, dzięki którym człowiek spełnia właściwe sobie funkcje. Według tego rozwiązania, elementy natury religijnej, skłaniają jednostki oraz grupy do działania w wymiarze doczesnym i społecznym. W toku badań nad nauczaniem Josepha Ratzingera/Benedykta XVI ks. Szulist sformułował konkluzję, iż istnieją pewne elementy formalne, współwystępujące w obszarze religii i w obszarze państwa. Niemniej w zakresie treści (a więc przedmiotu) nie sposób utożsamić granic obu tych obszarów. Zamierzeniem Boga, co legitymizuje nauka objawiona, jest jednak pokojowe odniesienie religii do państwa, polegające na współpracy obu wymiarów dla dobra konkretnie bytującego człowieka. Zakwestionowanie tego typu pokojowej relacji zachodzi w sytuacjach nadinterpretacji, mającej miejsce podczas absolutyzowania takich czynników, jak doczesność, rozum czy doraźność podejmowanych działań. Skrajne przejawy interpretacji wskazanych elementów nie tylko burzą Boży ład, ale w rzeczywistości stanowią przejawy zakwestionowania podmiotowości obywateli tworzących państwo. Tematyka ta została zawarta przez ks. Szulistę w trzecim i czwartym rozdziale pracy. Określając – na podstawie poglądów Ratzingera – państwo w porządku zbawczym, wskazuje on na dobro, posiadające swoje uzasadnienie i cel w Bogu. Trudno przeoczyć wręcz narzucające się zamiennie stosowanie terminów: społeczność i wspólnota do tej samej rzeczywistości państwowej (s. 291 i 293), co – chociażby z powodu wspomnianych różnic i potrzeby zachowania granic między religią a polityką – domaga się głębszego wyjaśnienia. Zaskakuje również brak odniesień w teologii państwa (rozdz. III) do źródeł biblijnych w kwestii powstawania i rozumienia państwowości oraz relacji tego procesu do idei narodu i kwestii prawa.

Przedstawiony w pracy proces realizacji w doczesności zasad ukształtowanych na Objawieniu zakłada nie tylko pokojowe odniesienie religii do państwa, ale współpracę w konkretnych rozwiązaniach, opartą na wcześniej dokonanej refleksji na temat Kościoła. Taka współpraca powinna być oparta na – ponownie przywołanym – priorytecie osoby ludzkiej. Na tej podstawie zostały wytyczone zasady funkcjonowania państwa, takie jak: dobro wspólne, solidarność i pomocniczość, z podkreśleniem w nich miłości i sprawiedliwości. W teologicznej perspektywie słusznie odnoszonych do misterium paschalnego Jezusa (s. 299), co można było jeszcze rozwinąć. I tu pojawiają się konkretne modele państwa: realizowanego przez społeczeństwo obywatelskie, państwo laickie i państwo prawa. We wszystkich tych koncepcjach rozpatrywane są następnie sposoby zastosowania, opracowanych wcześniej w nauce o Kościele Benedykta XVI, rozwiązań. W tym kontekście analizowany jest także sposób sprawowania władzy w państwie, w nawiązaniu do jej pochodzenia od Boga i uznaniu przez Josepha Ratzingera systemu demokratycznego jako najbardziej sprzyjającego zachowaniu godności osoby ludzkiej oraz wynikających z niej wartości. Oczywiście chodzi o system demokratyczny, zbudowany na fundamencie etycznym, który może być zakorzeniony tylko w religii. Jak podkreśla ks. Szulist, zajmujący się państwem w refleksji wiary Benedykt XVI, nie pomija

kwestii gospodarczych, posiadających swój fundament w ochronie osoby ludzkiej i wyzwala-
niu jej aktywności w celu przemiany świata.

W czwartym rozdziale książki Autor jakby potwierdza, podkreślaną w każdej osobie ludzkiej sieć relacji z innymi, przenosząc ją w wymiar międzypaństwowy. Podobnie jak osoby, również poszczególne państwa nie istnieją samodzielnie. Ukazując państwa jako tworzące, według zamiaru Bożego, jedną rodzinę ludzką, Benedykt XVI wskazuje na cztery zasady ich właściwej współpracy w tej rodzinie. Chodzi o dar i zarazem zadanie pokoju. Pokój został ukazany jako dar Boga a zachowujący go człowiek rozwija się w zakresie przyrodzonym i nadprzyrodzonym. Niektóre jednak fragmenty tej części pracy nie uwzględniają pojawiających się w rzeczywistości problemów i nadużyć w kontekście formułowanych, dość optymistycznych opinii. Przykładem jest właśnie rozumienie pokoju jako dzieła Bożego i ludzkiego w Unii Europejskiej (s. 406). Zdaje się to nieco usprawiedliwiać zamieszczona w przypisie dość odległa od współczesności literatura. Ze zrozumiałych względów nie mogła ona uwzględniać rysujących się obecnie w Unii Europejskiej tendencji minimalizowania, a właściwie ograniczania podmiotowości w jej odniesieniu do rzeczywistości narodu i eksponowania wpływów – niekoniecznie uwzględniających relacje właściwe wspólnocie, ponieważ pomijających rzeczywistość osoby – struktur „europejskiego superpaństwa”. Kolejne ze wskazanych zasad to: przewyższanie ubóstwa, posiadające naturę personalistyczną; kwestia ekologiczna (chodzi o ekologię wobec człowieka i wobec natury); wreszcie globalizacja, z ukazaniem szans w związku z tym procesem, ale i rysujących się zagrożeń.

Podsumowując powyższe refleksje na temat profesorskiej monografii ks. Szulista, poświęconej teologii państwa w pismach Josepha Ratzingera, której źródłem jest eklezjologia Benedykta XVI, należy zwrócić uwagę na staranne podkreślanie nienaruszalnej granicy między wspólnotą wiary a strukturami państwowymi. Jej zachowanie – co w pracy wyraźnie zostało wyartykułowane – gwarantuje właściwą ocenę i rozumienie jednej i drugiej rzeczywistości. W tym jednak Autor, nie bez wpływu szeroko omawianych kwestii eklezjologicznych, nieco idealistycznie postrzega państwo, przypisując mu niejako cechy które w tej rzeczywistości są bardzo trudne do osiągnięcia. Chociażby ze względu na cele jakie wyznacza się powstającym w jego ramach strukturom i ze względu na środki (narzędzia) jakimi dysponuje do ich osiągnięcia. Na uznanie natomiast zasługuje dokonana w pracy na wielu poziomach analiza różnych form służby człowiekowi, jaką państwo pełni w zagospodarowaniu jego doczesności. Najlepiej, gdy respektuje zasady moralne i Prawo Boże, które nie są dostępne poza religią, a w pracy zostały ukazane jako nie tylko najbardziej ukonkretnione w Kościele, ale również jako wzorcowe przez eklezjalne rozstrzygnięcia. Wszystko to tylko podkreśla potrzebę uwzględniania religii w polityce i krytycznej refleksji na temat polityki, dokonywanej z perspektywy wiary. A zgodnie z fundamentalnym rozwiązaniem, zaproponowanym w monografii, nie tylko oceny, ale również budowania struktur państwowych, na wzór doświadczenia wspólnoty Kościoła i właściwych temuż rozwiązań. Innymi słowy, potrzeby rozróżniania religii i polityki w ich różnych funkcjach i celach, ale bez szkodliwej dla jednej i drugiej – jak można odczytać przesłanie tej pracy – separacji.

5. Wniosek

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy ks. dra hab. Janusza Szulista, prof. UMK w Toruniu oraz jego książka profesorska pt. „Teologia państwa w pismach Josepha Ratzingera (Benedykta XVI)”, pozwala stwierdzić, że Kandydat do naukowego tytułu profesora, jest dojrzałym naukowcem. Nie tylko dobrze poruszającym się w bardzo trudnych, złożonych i najczęściej interdyscyplinarnych zagadnieniach – gdyż takie są właśnie jego zainteresowania i taki charakter mają jego badania – ale również wytyczającym własną drogę naukową, znacząco dowartościowującą zarówno katolicką naukę społeczną, jak i teologię dogmatyczną.

Od samego bowiem początku jego naukowych zainteresowań i w pierwszych, ukazujących się publikacjach, będących owocem wnikliwych badań i analiz, te dwie dyscypliny są z powodzeniem przez niego uprawiane i zarazem łączone. Przy czym nie chodzi tu o jakąkolwiek kompilację, tym bardziej powierzchowność. Korzystanie przez ks. Szulistę z właściwych im metodologii i narzędzi ma miejsce przy okazji bardzo konkretnych problemów, których rozwiązywanie – dzięki temu – wykracza poza jednostronne i tylko teoretyczne rozważania. Umożliwia to Kandydatowi dobrze opanowana filozofia, zwłaszcza ontologia, gruntownie przyswojone podstawy nauk społecznych i systematyczna refleksja wiary. W centrum swoich badań ks. Szulist stawia ludzką osobę i dzięki wspomnianym, wysokim umiejętnościom w różnych dziedzinach nauk, rozpatruje ją wielowymiarowo, nie tylko podkreślając, ale i ukazując jako dowartościowujący się w niej i uzupełniający wymiar ontologiczny i aksjologiczny; jednostkowy – indywidualny, tożsamościowy oraz społeczny. Praca profesorska to rzeczywiście uwieńczenie jego dotychczasowych badań i osiągnięć, dzięki którym dokonuje trudnej recepcji poglądów Josepha Ratzingera, ukazując nie tylko słuszność, ale i potrzebę sięgania po argumenty teologiczne, w tym zwłaszcza eklezjologiczne, w rozwiązywaniu kwestii społecznych.

Na uznanie zasługuje działalność dydaktyczna i organizacyjna Kandydata. Poza tym aktywność wydawnicza. Podkreślić należy jego zaangażowanie w prace redaktorskie i konferencje naukowe, w których uczestniczy jako prelegent i którymi kieruje jako ich organizator. Ks. Szulistę wypromował trzech doktorów, dwudziestu czterech magistrów i był recenzentem prac doktorskich (4) oraz magisterskich (32). Na najwyższą ocenę zasługuje jego działalność naukowa, nie ograniczająca się do znanych ośrodków naukowych w kraju, ale swobodnie i z sukcesami rozwijana poza granicami kraju. Prowadzone badania naukowe zaowocowały wieloma publikacjami – monografiami, pracami zbiorowymi i artykułami, wydawanymi w różnych czasopismach naukowych, zarówno jeśli chodzi o ich rejonizację jak i tematykę.

Mając powyższe na uwadze, z głębokim przekonaniem zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, o wystąpienie z wnioskiem do Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych, o nadanie ks. dr hab. Januszowi Szulistowi tytułu naukowego profesora nauk teologicznych, na który w pełni zasługuje.

Ks. Edward Sienkiewicz